

Sygn. akt II PK 42/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 listopada 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Małgorzata Gersdorf (przewodniczący)

SSN Józef Iwulski (sprawozdawca)

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

w sprawie z powództwa Starostwa Powiatowego w L.

przeciwko J. R.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 5 listopada 2013 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i

Ubezpieczeń Społecznych w L.

z dnia 15 listopada 2012 r.,

oddala skargę kasacyjną i zasądza od strony powodowej na rzecz pozwanego kwotę 900 (dziewięćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 29 sierpnia 2012 r., Sąd Rejonowy - Sąd Pracy w L. zasądził od pozwanego J. R. na rzecz strony powodowej Starostwa Powiatowego w L. kwotę 33.915,80 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 26 stycznia do dnia 29

sierpnia 2012 r. i tę należność rozłożył na 24 raty płatne do 11-tego dnia każdego kolejnego miesiąca począwszy od września 2012 r., przy czym wysokość pierwszej raty określił na kwotę 1.715,80 zł, a pozostałych rat na kwoty po 1.400 zł. W pozostałym zakresie Sąd Rejonowy oddalił powództwo i zasądził od pozwanego na rzecz strony powodowej kwotę 2.224 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że pozwany był zatrudniony w powodowym Starostwie na stanowisku geodety powiatowego. W dniu 9 grudnia 2010 r. pracodawca rozwiązał z pozwanym pracownikiem umowę o pracę z powodu likwidacji stanowiska pracy, jednocześnie skracając okres wypowiedzenia do jednego miesiąca. W dniu 28 stycznia 2011 r. pozwanemu wypłacono odprawę pieniężną w kwocie 20.349,48 zł i odszkodowanie za skrócony okres wypowiedzenia w kwocie 13.566,32 zł. Wyrokiem sądu pracy, który uprawomocnił się w dniu 3 listopada 2011 r., pozwany został przywrócony do pracy w Starostwie na poprzednich warunkach pracy oraz płacy i jednocześnie zasądzone na jego rzecz kwotę 6.530,06 zł tytułem wynagrodzenia za czas pozostawania bez pracy. W dniu 14 listopada 2011 r. pozwany podjął pracę w Starostwie a pracodawca zażądał od niego zwrotu kwot wypłaconych uprzednio tytułem odprawy oraz odszkodowania za skrócony okres wypowiedzenia.

Sąd Rejonowy wywiódł, że pozwany nie kwestionował zasadności powództwa w odniesieniu do kwoty 20.349,48 zł stanowiącej równowartość pobranej odprawy. Co się tyczy roszczenia o zapłatę kwoty 13.566,32 zł stanowiącej równowartość odszkodowania za skrócony okres wypowiedzenia, to w ocenie Sądu przywrócenie pozwanego do pracy w oparciu o prawomocne orzeczenie sądowe spowodowało, że odpadła podstawa prawna wypłaty wszelkich świadczeń z tytułu rozwiązania stosunku pracy. W razie restytucji stosunku pracy wszelkie uprzednio wypłacone pracownikowi świadczenia, w tym również odszkodowanie za skrócony okres wypowiedzenia z art. 36¹ k.p., stają się świadczeniami nienależnymi w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. Z tej przyczyny strona powodowa zasadnie domagała się zwrotu równowartości obydwu świadczeń wypłaconych pozwanemu w związku z rozwiązaniem stosunku pracy.

Od wyroku Sądu Rejonowego pozwany wniósł apelację w części dotyczącej zasądzenia kwoty 13.566,32 zł. Wyrokiem z dnia 15 listopada 2012 r., Sąd

Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w L.: 1) zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że zasądzoną w punkcie pierwszym wyroku Sądu Rejonowego kwotę należności głównej obniżył do 20.349,48 zł i odpowiednio zmniejszył wysokość rat, na które należność główna została rozłożona w punkcie drugim wyroku Sądu Rejonowego, a także obniżył koszty procesu do kwoty 1.377,60 zł, zaś dalej idące powództwo oddalił; 2) oddalił apelację w pozostałym zakresie i 3) zasądził od strony powodowej na rzecz pozwanego kwotę 1.830 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania odwoławczego. Sąd odwoławczy wywiódł, że w razie rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem stosunek pracy ustaje dopiero z upływem okresu wypowiedzenia. Oznacza to, że w okresie wypowiedzenia pracownik nadal świadczy pracę za wynagrodzeniem. Nawet wtedy, gdy z inicjatywy pracodawcy dochodzi do zwolnienia pracownika z obowiązku świadczenia pracy w okresie wypowiedzenia, to pracownik nie zostaje pozbawiony prawa do wynagrodzenia. W razie skrócenia okresu wypowiedzenia na podstawie art. 36¹ k.p. rozwiązanie stosunku pracy wprawdzie następuje szybciej, ale pracownikowi w zamian przysługuje odszkodowanie w wysokości wynagrodzenia za pozostałą część okresu wypowiedzenia. Odszkodowanie to jest rekompensatą zarobków utraconych przez pracownika wskutek skrócenia okresu wypowiedzenia. Jest więc wypłacane nie tyle z uwagi na samo rozwiązanie stosunku pracy, co w następstwie jego wcześniejszego rozwiązania ma mocy jednostronnej decyzji pracodawcy. Służy więc naprawieniu szkody, jaką pracownik poniósł przez wcześniejsze niż z upływem pełnego okresu wypowiedzenia, zakończenie stosunku pracy. Odszkodowanie to nie rekompensuje zaś tej części szkody, jaką pracownik poniósł w związku z samą decyzją pracodawcy o wypowiedzeniu umowy. Nie można go zatem traktować jako świadczenia ściśle związanego z rozwiązaniem umowy o pracę. Dlatego w razie restytucji stosunku pracy nie staje się ono świadczeniem nienależnym podlegającym zwrotowi. W tej sytuacji pozwany pracownik nie jest zobowiązany do zwrotu stronie powodowej otrzymanego uprzednio odszkodowania za skrócony okres wypowiedzenia. Skoro podstawą orzeczenia restytuującego stosunek pracy było zakwestionowanie przez sąd likwidacji stanowiska pracy powoda, to należy przyjąć, że tym samym została podważona możliwość skrócenia przez pracodawcę okresu wypowiedzenia za

odszkodowaniem. W ten sposób odszkodowanie, które zostało pozwanemu wypłacone na mocy art. 36¹ k.p. uzyskało charakter bezzwrotnego wynagrodzenia za pracę należnego za okres wypowiedzenia.

Od wyroku Sądu Okręgowego - w zakresie zmiany orzeczenia Sądu pierwszej instancji i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania odwoławczego - strona powodowa wniosła skargę kasacyjną, w której zarzuciła naruszenie: 1) art. 410 § 2 k.c. w związku z art. 300 k.p. i art. 36¹ k.p. przez uznanie, że odszkodowanie za skrócony okres wypowiedzenia z art. 36¹ k.p. nie jest świadczeniem nienależnym i nie musi podlegać zwrotowi w razie przywrócenia pracownika do pracy prawomocnym wyrokiem sądu; 2) art. 378 § 1 oraz art. 100 k.p.c. wskutek wyrokowania ponad granice apelacji. W uzasadnieniu podstaw kasacyjnych wywiedziono w szczególności, że w razie skrócenia okresu wypowiedzenia na podstawie art. 36¹ k.p. umowa o pracę rozwiązuje się z upływem skróconego okresu. W okresie późniejszym zwolniony pracownik wprawdzie otrzymuje odszkodowanie, ale nie jest już zatrudniony, a zatem nie świadczy wtedy pracy, która stanowiłaby ekwiwalent za pobierane wynagrodzenie. Skoro pozwany pracownik przez okres dwóch miesięcy nie świadczył pracy na rzecz strony powodowej, to wypłacone mu odszkodowanie - w razie reaktywowania stosunku pracy - nie może być potraktowane jako wynagrodzenie należne pracownikowi za ten okres, bo pozwany w tym czasie pracy faktycznie nie wykonywał i nie był zobowiązany do jej świadczenia. Odszkodowanie za skrócony okres wypowiedzenia jest więc świadczeniem wypłaconym w związku z rozwiązaniem przez pracodawcę stosunku pracy z pracownikiem. W odniesieniu do kasacyjnej podstawy naruszenia prawa procesowego skarżące Starostwo podniosło, że apelacja pozwanego obejmowała jedynie punkty pierwszy i drugi sentencji wyroku Sądu Rejonowego, a zatem nie była skierowana przeciwko orzeczeniu o kosztach procesu zawartemu w jego punkcie czwartym. Tymczasem Sąd Okręgowy korygując orzeczenie Sądu pierwszej instancji zmienił również rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów procesu przed Sądem pierwszej instancji, które w dodatku - zważywszy na treść art. 100 k.p.c. - i tak błędnie wyliczył. Strona powodowa wniosła o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w zaskarżonej części i przekazanie

sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wniósł o oddalenie skargi i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Skarga kasacyjna nie jest usprawiedliwiona, mimo że w celu uzasadnienia materialnoprawnej podstawy kasacyjnej powodowe Starostwo powołało się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 2009 r., II PK 117/08 (LEX nr 738349), w uzasadnieniu którego między innymi stwierdzono, iż "przywrócenie pracownika do pracy prawomocnym wyrokiem sądu pracy powoduje, że odpada podstawa prawna wypłaty odprawy z tytułu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy, a w związku z tym wypłacona odprawa staje się świadczeniem nienależnym; to samo można odnieść do innych świadczeń wypłaconych z tytułu rozwiązania stosunku pracy, gdy dochodzi do jego restytucji". Zdaniem Starostwa, zwłaszcza ta ostatnia wypowiedź Sądu Najwyższego świadczy o tym, że według stanowiska judykatury restytucja stosunku pracy dokonana prawomocnym orzeczeniem sądu prowadzi do odpadnięcia podstawy uprzedniej wypłaty na rzecz pracownika odszkodowania za skrócony przez pracodawcę okres wypowiedzenia. Z tej przyczyny strona skarżąca uważa, że pogląd przeciwny, wyrażony wprost w uzasadnieniu kwestionowanego wyroku Sądu Okręgowego, jest błędny i dlatego powinien zostać zrewidowany w ramach kontroli kasacyjnej.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę zauważa, że przedmiotem rozpoznania sprawy, w której zapadł wyrok z dnia 6 stycznia 2009 r., II PK 117/08, było roszczenie o wypłatę wynagrodzenia za czas pozostawania bez pracy, zgłoszone przez pracownicę przywróconą do pracy wyrokiem sądu. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy analizował zatem przede wszystkim, czy pracownica zasadnie domagała się od pracodawcy na podstawie art. 47 k.p. wypłaty wynagrodzenia za czas pozostawania bez pracy. Rozważania te odnosiły się do ustalonych okoliczności faktycznych, w których pozwany pracodawca najpierw rozwiązał z powódką umowę o pracę i wypłacił jej - obok "zwykłego"

wynagrodzenia - świadczenia tytułem odszkodowania z pakietu socjalnego, odprawy oraz odszkodowania za skrócenie okresu wypowiedzenia, po czym powódka prawomocnym orzeczeniem sądu została przywrócona do pracy. Pogląd, że po przywróceniu do pracy wypłacone odszkodowanie za skrócenie okresu wypowiedzenia staje się świadczeniem nienależnym, został więc wyrażony niejako "przy okazji" rozstrzygnięcia sprawy dotyczącej roszczenia o wynagrodzenie za czas pozostawania bez pracy, w której poddano analizie też kwestię "zaliczenia" na poczet dochodzonego wynagrodzenia uprzednio dokonanych wypłat. Rozważania te dotyczą przy tym przede wszystkim zwrotu odprawy z tytułu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy a pogląd co do zwrotu pobranego odszkodowania za skrócony okres wypowiedzenia nie został szerzej uzasadniony i sprowadza się do stwierdzenia, że "to samo można odnieść do innych świadczeń wypłaconych z tytułu rozwiązania stosunku pracy, gdy dochodzi do jego restytucji".

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę uważa, że przywrócenie pracownika do pracy prawomocnym wyrokiem sądu nie oznacza odpadnięcia podstawy prawnej uprzedniej wypłaty odszkodowania za skrócony okres wypowiedzenia (art. 410 § 2 k.c. w związku z art. 36¹ § 1 k.p.). Niewątpliwie odszkodowanie wypłacone pracownikowi na podstawie art. 36¹ § 1 k.p. ma inny charakter niż odprawa wypłacana w związku z rozwiązaniem stosunku pracy z "przyczyn ekonomicznych". Skrócenie okresu wypowiedzenia powoduje dla pracownika szereg trudności, w tym utratę możliwości otrzymywania przez niego wynagrodzenia w okresie, o który skrócono wypowiedzenie. Dlatego skrócenie okresu wypowiedzenia przez pracodawcę - jako czynność jednostronna i zależna od woli pracodawcy - powoduje obowiązek wypłaty pracownikowi odszkodowania. Świadczenie to (choćby ze względu na sposób wyliczenia) rekompensuje szkodę jaką pracownik ponosi wskutek skorzystania przez pracodawcę z uprawnienia przewidzianego w art. 36¹ § 1 zdanie pierwsze k.p., choć nie jest to "klasyczne" odszkodowanie, gdyż nie jest ściśle połączone ze szkodą, lecz ma zryczałtowany charakter (por. uzasadnienia uchwały z dnia 11 lutego 1992 r., I PZP 7/92, OSNCP 1992, nr 9, poz. 151 oraz uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 9 lipca 1992 r., I PZP 20/92, OSNCP 1993, nr 1-2, poz. 2). Oświadczenie pracodawcy o skróceniu

okresu wypowiedzenia w trybie art. 36¹ § 1 k.p. może być złożone tylko łącznie z wypowiedzeniem umowy o pracę, a nie w okresie późniejszym (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 1990 r., I PR 391/90, OSNCP 1992, nr 11, poz. 206). Podstawą prawną wypłaty tego odszkodowania nie jest jednak wyłącznie (samodzielnie) rozwiązanie umowy o pracę za wypowiedzeniem. Konieczne jest jeszcze skrócenie przez pracodawcę okresu wypowiedzenia i dopiero te dwie okoliczności łącznie stanowią podstawę wypłaty odszkodowania.

Wobec tego nie można zgodzić się z tezą, że w razie restytucji stosunku pracy, wypłacone pracownikowi odszkodowanie z art. 36¹ § 1 k.p. staje się świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. Przepis ten stanowi, że świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia. W tym kontekście problem sprowadza się do pytania, czy w przypadku przywrócenia pracownika do pracy "odpada" podstawa odszkodowania uprzednio wypłaconego na podstawie art. 36¹ § 1 k.p. Pojęcie "odpadnięcia prawnej podstawy świadczenia" (*condictio causa finita*) należy odnosić do prawnej podstawy konkretnego świadczenia w ramach wykonania zobowiązania tworzącego prawny tytuł dla tego właśnie, konkretnego "działania świadczeniowego" (por. E. Łętowska: *Bezpodstawne wzbogacenie*, Warszawa 2000). W przypadku odszkodowania za skrócenie okresu wypowiedzenia, podstawą prawną (*causa*) jego wypłaty na rzecz pracownika jest (po pierwsze) rozwiązanie umowy o pracę za wypowiedzeniem dokonany przez pracodawcę oraz (po drugie) złożenie przez pracodawcę oświadczenia o skróceniu okresu wypowiedzenia do jednego miesiąca. W następstwie prawomocnego orzeczenia sądu o przywróceniu pracownika do pracy odpada wprawdzie przyczyna (*causa*) wypłaty tego odszkodowania polegająca na rozwiązaniu umowy o pracę, ale nie odpada przyczyna polegająca na skróceniu okresu wypowiedzenia i utracie wynagrodzenia. Inaczej mówiąc, odpada tylko "część przyczyny" dokonania wypłaty na rzecz pracownika tego świadczenia, przy czym decydująca o wypłacie odszkodowania przyczyna polegająca na rekompensacie utraconego

wynagrodzenia, "nie odpada" wskutek przywrócenia do pracy. Przedmiotowe odszkodowanie "zastępuje" bowiem utracone wynagrodzenie, które pracownikowi przysługiwałoby za pracę wykonywaną w okresie wypowiedzenia i w tym zakresie nie następuje żadna zmiana wskutek wyroku przywracającego pracownika do pracy. Jeszcze inaczej rzecz ujmując, gdyby pracodawca wypowiedział pracownikowi umowę o pracę, ale nie skrócił okresu wypowiedzenia, to pracownik w okresie wypowiedzenia wykonywałby pracę, za którą otrzymałby wynagrodzenie. Jest oczywiste, że po odwołaniu się od wypowiedzenia i przywróceniu do pracy, pracodawca nie mógłby żądać zwrotu wynagrodzenia otrzymanego przez pracownika w okresie wypowiedzenia. Dlatego odszkodowanie wypłacone pracownikowi z tytułu skrócenia okresu wypowiedzenia jest świadczeniem należnym po przywróceniu do pracy, gdyż wskutek tego przywrócenia nie odpada podstawa prawna jego wypłaty (art. 410 § 2 k.c. w związku z art. 36¹ § 1 k.p.). Skarga kasacyjna strony powodowej nie powołuje się tym samym na usprawiedliwioną podstawę w zakresie naruszenia prawa materialnego.

Zarzut obrazy prawa procesowego (art. 378 § 1 oraz art. 100 k.p.c.) jest bezzasadny, gdyż usprawiedliwioną podstawą kasacyjną w zakresie naruszenia przepisów postępowania może być tylko takie uchybienie sądu drugiej instancji, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 in fine k.p.c.). Rozstrzygnięcie o kosztach procesu nie może mieć wpływu na treść rozstrzygnięcia co do istoty sporu (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 1 czerwca 2000 r., I CKN 569/98, Lex Polonica nr 380635, z dnia 24 lutego 2006 r., II CSK 136/05, LEX nr 200973 oraz z dnia 6 marca 2008 r., II PK 189/07, OSNP 2009, nr 11-12, poz. 140). Zmiana orzeczenia w tym zakresie może być jedynie konsekwencją uchylecia przez Sąd Najwyższy zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty sprawy (art. 398¹⁶ k.p.c.) albo też wiązać się z wynikiem ponownego rozpoznania sprawy na skutek uchylecia zaskarżonego wyroku na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. Na rozstrzygnięcie sądu drugiej instancji co do zwrotu kosztów procesu nie przysługuje zażalenie do Sądu Najwyższego (w szczególności na podstawie art. 394¹ § 2 k.p.c.) a w tym zakresie przewidziane jest zażalenie do "innego równorzędnego składu" sądu drugiej instancji na podstawie art. 394² § 1 k.p.c.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną strony powodowej na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. i orzekł o kosztach procesu w oparciu o art. 98 § 1 k.p.c. i § 12 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (jednolity tekst: Dz. U. z 2013 r., poz. 490).